

W KRĘGU ŚWIĘTYCH PATRONÓW NOWOTARSKICH W DOBIE ŚREDNIOWIECZA

Rys historyczny dekanatu nowotarskiego w wiekach średnich

Obecny rok 2016 opiewa w kilka ważnych uroczystości w dziejach państwa polskiego, poczynając od 1050 rocznicy Chrztu Polski a kończąc na różnorodnych wydarzeniach regionalnych. Przykładem wartym przywołania jest 670 rocznica lokacji miasta Nowego Targu na Podhalu¹. Miasto to stało się również ważnym ośrodkiem życia religijnego regionu, stąd też narodził się koncept, aby przybliżyć potencjalnym Czytelnikom zarys rozwijania się kultu świętych na ziemiach wchodzących w granice średniowiecznego dekanatu nowotarskiego. W XV stuleciu wyodrębnił się on w strukturze organizacyjnej archidiakonatu sądeckiego, który powstał w 1448 r. wraz z erekcją kolegiaty nowosądeckiej p. w. Św. Małgorzaty P. M.². Istnieją również wzmianki o starszej metryce tego dekanatu, który miał funkcjonować jako dekanat długopolski. Pierwsze zapisy odnoszące się do tego stwierdzenia pojawiają się pod r. 1350³. Następnie w I poł. XIV w. siedziba dekanatu miała

¹ W 1346 r. król Kazimierz Wielki wydał powtórny akt lokacyjny na prawie magdeburskim dla Nowego Targu. Por. S. K u r a ś , *W epoce piastowskiej i jagiellońskiej*, [w:] *Dzieje miasta Nowego Targu*, red. M. A d a m c z y k , Nowy Targ 1991, s. 45

² *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*, cz. II: 1416-1450, wyd. S. Kuraś, Lublin 1973, nr 526.

³ Jak podaje Bolesław Kumor późniejszy dekanat nowotarski miał zostać utworzony z kilku parafii sądeckich. Erygował go biskup krakowski Bodzanta, por. MPV II, s. 375. Sama nazwa „Longus Campus” czy w późniejszych źródłach „Długie Pole” pierwotnie odnosiła się do całego obszaru Podhala, por. B. F u r t a k , *Osadnictwo Nowotażczyzny (do końca XVII wieku)*, [w:] *Dzieje miasta Nowego Targu*, dz. cyt., s. 35

zostać przeniesiona z Długopola do Nowego Targu. Co wyjaśniałoby nam zmianę nazwy dekanatu. Ponadto w tym czasie archidiacon krakowski, niejaki Deresław z Bożynowa wyraził zgodę na uwolnienie spod swej jurysdykcji kościelnej wspomnianego dekanatu, o co zabiegał ówczesny biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki.

Niniejszy artykuł skupia się przede wszystkim na ukazaniu rozwoju kultu świętych w obrębie ziemi nowotarskiej, których otaczano szczególną czcią, o czym poświadczają przede wszystkim konkretne patrocinia. Mowa tutaj o 22 parafiach⁴, których przynależność do dekanatu nowotarskiego do początków XVI w. jest poświadczona nielicznymi zachowanymi źródłami oraz kilkoma opracowaniami wybitnych badaczy dziejów regionalnych Podhala⁵. Nie można na tym polu działań pominąć twórczości naukowej Kazimierza Dobrowolskiego, Józefa Rafacza, Feliksa Kiryka. Ponadto strikte zagadnieniem parafii nowotarskich w interesującym nas okresie zajmował się przede wszystkim ks. prof. Bolesław Kumor, który skupił się na usystematyzowaniu wiedzy dotyczącej datacji fundacji nowotarskich parafii. Z czego 15 uznał za parafie powstałe do r. 1358⁶.

W kręgu świętych patronów nowotarskich

Oddawanie czci świętym i ich relikwiom w dobie średniowiecza stanowiło jeden z filarów wyrażania własnej pobożności przez lokalnych mieszkańców swych parafii. Święci stawali się nośnikami ludzkich trosk i próśb skierowanych do Boga. Wiara w ich orędownictwo oraz wyjed-

⁴ Parafie: Czarny Dunajec, Dębno, Długopole, Grywałd, Harkłowa, Klikuszowa, Kluszkowce, Krauszów, Krościenko, Ludźmierz, Lętownia, Łopuszna, Maniowy, Nowy Targ, Ostrowsko, Sromowce Niżne, Sromowce Wyżne, Stare Cło, Szaflary, Szczawnica, Tylmanowa, Waksmund.

⁵ Przede wszystkim najważniejszych informacji dostarczają nam: 1) *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis* Jana Długosza (DLb, t. I-III), przekł. A. Przędziński, Kraków 1883-1884; 2) *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, cz. 1 i 2, Kraków 1882 (KDKK); 3) czterotomowy *Kodeks dyplomatyczny Małopolski* (KDMP), wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876-1905.

⁶ 15 parafii miało powstać jeszcze za dekanatu długopolskiego, które następnie weszły w obręb dekanatu nowotarskiego. Według B. Kumora przeważały wówczas fundacje królewskie (8 parafii). Kolejne po trzy powstały dzięki działalności cystersów ze Szczyrzyca oraz lokalnego rycerstwa. Jedną parafię ufundowały klaryski ze Starego Sącza. Zob. B. Kumor, *Parafie podhalańskie do 1550 roku*, [w:] *Dzieje miasta Nowego Targu*, dz. cyt., s. 59-61.

nywanie u Boga łask powodowała, że lokalne społeczności zaczęły poszukiwać patrona bądź patronów, którzy by opiekowali się nimi a zarazem stali się gwarantami łączności między sferą sacrum a ziemskim, doczesnym życiem. Ów obecność świętych w pośrednictwie z Bogiem również poświadczają liczne cuda⁷. Wznoszono zatem kościoły dedykowane odpowiednim świętym. Sprowadzano ich relikwie, jeśli istniała taka możliwość⁸. Za patronów obierano z reguły świętych męczenników i wyznawców. Aczkolwiek warto podkreślić, że równolegle rozwijały się inne kulty, tj. maryjny, kult bezpośrednio odnoszący się do Boga, jak i nawiązujący do Męki Pańskiej⁹. Główną zasługę w ich szerzeniu miały powstające wówczas wspólnoty zakonne. Szerzeniem czci Najświętszej Marii Panny zajmowali się przede wszystkim benedyktyni obecni na ziemiach polskich od XI stulecia. Sprowadził ich książę Kazimierz Odnowiciel. Z kolei założony w XII w. we francuskiej miejscowości Premontré (Francja) klasztor norbertanów szerzył kult Boga oraz Męki Pańskiej w całej Europie, także docierając na ziemie polskie¹⁰.

W dekanacie nowotarskim przez pryzmat wezwań poszczególnych kościołów możemy wysunąć wniosek, że wśród przyzywanych przez wiernych patronów, szczególne miejsce zajmowali: św. Katarzyna P. M., św. Marcin bp. i w., św. Mikołaj bp. i w. Każde z tych patrocinium występuje więcej niż raz wśród świętyń nowotarskich. Jak wspomniałam na początku głównym ośrodkiem życia religijnego na Podhalu był w wiekach średnich Nowy Targ. Jednakże od wcześniejszych lat funkcjonowały starsze parafie, chociażby w Ludźmierzu, która posiadała najstarszą metrykę, sięgającą początkom XIII stulecia. Wykaz parafii średniowiecznego dekanatu nowotarskiego przedstawia poniższa

⁷ A. V u c h e z, *Duchowość średniowiecza*, przekł. H. Zaremska, Gdańsk 1996, s. 137.

⁸ Początkowo od IV stulecia budowano sanktuaria nad grobami pierwszych męczenników. Z czasem w kolejnych stuleciach dokonywano przenoszenia oraz rozdzielania ciała świętego. W średniowieczu relikwie danego świętego można było pozyskać w trojaki sposób: jako dar, poprzez handel oraz kradzież. Szczątki świętych oprawiano w relikwiarze, które wykonywane były z najszlachetniejszych kruszców (srebro, złoto). Posiadanie relikwii stanowiło dla lokalnej władzy i społeczności pewien prestiż, a także stawało się fundamentem utrzymywania ładu we wspólnocie. Zob. M. S t a r n a w s k a, *Świętych życie po życiu. Relikwie w kulturze religijnej na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 2008, s. 140-173, 516-527.

⁹ Tamże, s. 105-116.

¹⁰ J. R a j m a n, *Przyczynki do zagadnienia duchowości zakonu św. Norberta w Polsce*, „Nasza Przeszłość”, t. 97, 2002, s. 5-23.

tabela. Zawiera ona przy każdej z omawianych parafii: patrocinium (wezwanie główne kościoła parafialnego), datację powstania parafii oraz informację dotyczącą prawa patronatu.

Tab.1 **Parafie dekanatu nowotarskiego**

Lp.	Parafia	Patrocinium	Datacja	Patronat
1.	Czarny Dunajec	Trójcy Przenajświętszej	poł. XIV w.	królewski
2.	Dębno	św. Michał Archanioł	schyłek XIII w.	klasztorny królewski (od XIV w.)
3.	Długopole	nieznane	I poł. XIV w.	klasztorny królewski (od XIV w.)
4.	Grywałd	św. Marcina bp. i w.	I poł. XIV w.	królewski
5.	Harkłowa	Narodzenia Najświętszej Marii Panny	I poł. XIV w.	rycerski
6.	Klikuszowa	św. Marcin bp. i w.	I poł. XIV w.	królewski
7.	Kluszkowce	św. Jana Chrzciciela	pocz. XVI w.	królewski
8.	Krauszów	nieznane	II poł. XIV w.	klasztorny
9.	Krościenko	Wszystkich Świętych	I poł. XIV w.	królewski
10.	Ludźmierz	Najświętszej Marii Panny	I poł. XIII w.	rycerski klasztorny (od 1234 r.)
11.	Łętownia	św. Szymona i Judy Tadeusza	XV w.	szlachecki
12.	Łopuszna	Trójcy Przenajświętszej i Antoniego opata	II poł. XIV w.	szlachecki
13.	Maniowy	św. Mikołaja bp. i w.	I poł. XIV w.	królewski
14.	Nowy Targ	św. Katarzyny P. M. św. Anny (filialny)	I poł. XIV w.	królewski
15.	Ostrowsko	św. Małgorzata P. M.	II poł. XIV w.	szlachecki
16.	Sromowce Niżne	św. Katarzyna P. M.	schyłek XIII w.	królewski
17.	Sromowce Wyżne	św. Stanisław bp. i m.	I poł. XIV w.	królewski
18.	Stare Cło	św. Leonarda opata	II poł. XIII w.	klasztorny
19.	Szaflary	św. Andrzej Apostoł	I poł. XIV w.	klasztorny królewski (po 1380 r.)

20.	Szczawnica	św. Wojciecha bp. i m.	I poł. XIV w.	królewski
21.	Tylmanowa	św. Mikołaja bp. i m.	I poł. XIV w.	klasztorny
22.	Waksmund	Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny	I poł. XIV w.	królewski

Źródło: J. Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, przekł. A. Przeździecki, t. I-III, Kraków 1863/64; *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*, t. I-IV, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876-1905.

Parafia Czarny Dunajec

Parafia Czarny Dunajec poświadczona została w poł. XIV stulecia¹¹. Niektórzy chcieliby przypisać jej powstanie na I poł. XIII w., gdyż z 1234 r. pochodzi pierwsza wzmianka o istnieniu wsi Czarny Dunajec¹². Jednakże nie ma innych zachowanych źródeł, które mogłyby potwierdzić tą hipotezę. Ponadto wieś Czarny Dunajec otrzymała prawa niemieckiego dopiero w 1552 r.¹³. Dodatkowo Bolesław Kumor podaje informację, iż w XV stuleciu zanika udokumentowanie oraz wszelkie wzmianki o parafii, aż następnie w 1596 r. niejako na nowo zostaje wydzielona z części należącej wcześniej do parafii ludźmierskiej¹⁴. W Czarnym Dunajcu kościół parafialny poświęcono Trójcy Przenajświętszej, a patronat objął król. Patrocinium to odnosi się bezpośrednio do czci Boga i poświadcza dogmat o Bogu Trójjedynym. Kult Trójcy Świętej w sposób szczególnie szerzył zakon trynitarzy, a także premonstratensi, co również uwidacznia się w wezwaniach świętyń pod ich opieką. Więcej informacji z okresu początkowego do przełomu XV/XVI w. brak.

Parafia Dębno (Spiskie, dziś Podhalańskie)

Znaną parafią, której relikty średniowieczne zachowały się częściowo do dziś jest parafia Dębno (Spiskie). Sama wieś „Dambno” wzmianko-

¹¹ MPV II, s. 375, 433.

¹² Wieś wymieniona w przywileju Henryka Brodatego wydanego dla wojewody krakowskiego Teodora Gryfity z 1234 r. pod nazwą „Dunaiecz niger” Zob. KDMP I, nr 15.

¹³ Por. B. K u m o r, *Archidiakoniat sądecki. Opracowanie materiałów źródłowych do Atlasu Historycznego Kościoła w Polsce*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne w Polsce”, t. IX, 1964, s. 164 [106].

¹⁴ Tamże, s. 165 [107].

wana po raz pierwszy jest w r. 1254¹⁵. Jej właścicielem początkowo był ród Gryfitów, który następnie przekazał ją wraz z innymi osadami cystersom szczyrzyckim w ramach darowizny. Cystersi ufundowali wówczas parafię datowaną na koniec XIII stulecia. Pierwsza wzmianka o parafii pochodzi z 1335 r. W tym roku Dębno zostało lokowane na prawie niemieckim¹⁶. A zarazem poświęcono, że istniał drewniany kościół parafialny pod wezwaniem św. Michała Archanioła¹⁷. Pierwotnie patronat nad parafią objęli wspomniani cystersi. Ów patronat klasztorny jednak od poł. XIV w. przeszedł w ręce króla na skutek przeprowadzenia rewindykacji ziem. Z patronem świątyni wiązała się pewna lokalna legenda, wedle której rzekomo kościół wzniosła grupa zbójników, którym miał objawić się Archanioł Michał¹⁸. Oczywiście należy do tego typu przekazów podejść sceptycznie. Kult tegoż świętego rozwinął się początkowo w Bizancjum. Skąd przedostał się następnie do krajów europejskich. Najpierw czczono go w Europie Zachodniej w dobie dynastii karolińskiej. Później odnotowany został na terenie Czech, Węgier oraz Rusi. Być może na ziemię polską oddawanie czci św. Michałowi zaadaptowało się wraz z przybyciem eremitów. Wedle badań niektórych historyków kult aniołów miał odgrywać bardzo ważną rolę wśród wspólnot monastycznych¹⁹. We wczesnym średniowieczu odnotujemy pokaźną liczbę wezwań do św. Michała Archanioła. Głównie obierano go na patrona ze względu na moce uzdrawiające, stąd powszechnie nazywa się go „niebiańskim lekarzem”. Świętego Michała Archanioła również przyzywano, aby wyjednać sobie opiekę oraz zwycięstwo w czasie bitew²⁰. Ponadto patronował kaplicom cmentarnym, ponieważ wierzono, że jedną z jego zadań jest towarzyszenie zmarłym, którzy po śmierci trafiać mieli do nieba²¹. Wiemy, że Podhale w średniowieczu należało do diecezji krakowskiej, więc możemy doszukiwać się wpływu głównego ośrodka jakim był Kraków na rozprzestrzenianie się kultu św. Michała Archanio-

¹⁵ KDMP I, nr 40.

¹⁶ KDMP I, nr 198.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Por. M. K o r n e c k i, *Gotyckie kościoły drewniane na Podhalu*, Kraków 1987, s. 32.

¹⁹ Zob. J. R a j m a n, *Średniowieczne patrocinia krakowskie*, Kraków 2002, s. 116.

²⁰ Św. Michał Archanioł przyzywany był w modlitwie przed i podczas toczonych bitew. Wedle przekazu miał pokonać Lucyfera stojąc na czele hufców anielskich. Por. J. M a r e c k i, L. R o t t e r, *Jak czytać wizerunki świętych. Leksykon atrybutów i symboli hagiograficznych*, Kraków 2013, s. 608-609.

²¹ H. F r o s, *Twoje imię: przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 1976, s. 352.

ła. Wizytacje z początku XVI stulecia (1607-1608 r.) dostarczają nam kilka informacji dotyczących kościoła w Dębnie. Warto zaznaczyć, że zachowany do dziś niewielki kościółek pochodzi z XV w. Zatem mowa tutaj o świątyni powstałej w miejscu pierwotnej²². Wedle zapisów wizytatora kościółek wówczas był: konsekrowany, drewniany, z trzema ołtarzami, ścianami zdobionymi polichromią. Oprócz oddawania czci św. Michałowi Archaniołowi dzięki zachowanym najstarszym zabytkom uwidacznia nam się również szerzenie kultu świętych znanych na obszarze ówczesnej Małopolski: św. Mikołaj bp. i w.²³ (rzeźba, malowidła bocznego tryptyku), św. Katarzyna i św. Agnieszka (malowidła datowane na XIII stulecie)²⁴, św. Cecylia wraz z św. Barbarą (rzeźby datowane na początek XV w.)²⁵. Kult maryjny również był zaakcentowany i wyrażał się poprzez przedstawienie motywu tzw. Świętej Rodziny, w której w centralnej części ołtarzu głównego umieszczono wizerunek Matki Bożej z Dzieciątkiem w towarzystwie patrona świątyni – Michała Archanioła oraz św. Katarzyny, którzy są przedstawieni z charakterystycznymi dla nich atrybutami zgodnie z ikonografią chrześcijańską²⁶.

²² M. K o r n e c k i, *Dzieje sztuki i kultury materialnej*, [w:] *U podnóża Gorców: wczoraj i dzisiaj wsi podhalańskich Gminy Nowy Targ*, red. B. G ó r z a, F. K i r y k, Nowy Targ 1999, s. 225 n.

²³ Wedle wizytacji z l. 1607-1608 zachowały się średniowieczne rzeźby w ołtarzach, z których jeden zachował się „*cum sculptura simplici S. Nicolai*”. Ostateczne badania dowiodły, że rzeźba ta powstała między 1420-1430 r. Wnikliwej analizy dokonał historyk Józef Dutkiewicz. Zob. M. K o r n e c k i, *Gotyckie kościoły...*, s. 60-62.

²⁴ Kult św. Katarzyny Aleksandryjskiej był silnie zakorzeniony w dekanacie nowotarskim. Poświadcza to chociażby fakt, że to właśnie tej świętej dedykowano farę parafialną w Nowym Targu i widnieje jej wizerunek do dziś na herbie miasta. W przypadku św. Agnieszki P. M. (zm. ok. 305 r.) w hagiografii przedstawiana jest jako patronka dzieci, młodych par, jak i także swoją opieką otacza ludzi trudniących się pracą w ogrodach. Kult tej męczennicy rozpowszechnił się tuż po jej śmierci i na przestrzeni kolejnych stuleci stała się ona jedną z najpopularniejszych świętych. Por. H. F r o s, *Twoje imię...*, s. 38.

²⁵ Obie wymienione święte należą do grupy tzw. świętych dziewic. Św. Cecylia rzymska poniosła śmierć męczeńską w III w. Kościół oddaje jej cześć, jako patronce muzyki i śpiewu kościelnego. Zaś św. Barbara męczennica (zm. ok. 305 r.) patronuje dobrej śmierci. Wierzy się przyzywając jej imienia, że ochrania ona ludzi od nagłej i niespodziewanej śmierci. Zob. tamże s. 81.

²⁶ Atrybutem św. Michała Archanioła był miecz i waga, św. Katarzyny Aleksandryjskiej miecz oraz koło, na którym ją umęczono. Zob. M. K o r n e c k i, *Gotyckie kościoły...*, s. 58; J. M a r e c k i, L. R o t t e r, *Jak czytać wizerunki świętych...*, s. 469-470, 608 n.

Fot 1. Rzeźba św. Mikołaja bp. i w.
(źródło: Kościół św. Michała Archanioła w Dębnie)

Fot 2. Kościół św. Michała Archanioła w Dębnie
(źródło: wiara.pl)

Parafia Długopole

Pierwszą zachowaną udokumentowaną źródłową wzmiankę o osadzie Długopole odnajdujemy pod r. 1254²⁷. Wspomniane „Długepole” wraz z kilkoma innymi sąsiadującymi wsiami zostaje jeszcze raz potwierdzona jako darowizna dla cystersów szczyrzyckich przez synów zmarłego palatyna krakowskiego Marka²⁸. Jak wiemy pierwotnie z tytułu darowizny nadał te ziemię ich wuj, wojewoda krakowski Teodoer Gryfita. Jak podaje historyk Zdzisław Noga Długopole otrzymało prawo niemieckie po 1353 r.²⁹. Uważa on, że Bolesław Kumor i Józef Rafacz błędnie przypisali lokację na prawie niemieckim wsi pod 1327 r. Na ten czas wymienili też powstanie parafii³⁰. Jednakże najprawdopodobniej parafia powstała wiek później, a nazwa „Długopole” odnosiła się w XIV w. do całego dekanatu nowotarskiego³¹. Wiemy, że fundacji dokonało rycerstwo, jednakże nie zachowały się żadne akta kościelne w parafii, które mogłyby wskazać jakie kościół parafialny nosił wezwanie. Patronat nad parafią początkowo piastował klasztor cysterski, a następnie przeszedł pod patronat monarszy. O samodzielnej parafii długopolskiej możemy doszukiwać się dalszych wzmianek źródłowe do chwili kiedy została przekazana pod pieczę parafii nowotarskiej, mianowicie do 1519 r.³².

Parafia Grywałd

Świątynia parafialna w Grywałdzie³³ za patrona obrała jednego z powszechnie znanych świętych średniowiecznych – św. Marcina, żołnierza rzymskiego, który nawrócił się na wiarę chrześcijańską, został biskupem Tours, zmarł w 397 r.³⁴. Francja frankońska stała się głównym

²⁷ KDMP I, nr 40.

²⁸ Dokument został wystawiony 10 V 1254 r., „*Clemens et Marcus filii condam Marci palatini Cracoviensis, omnes donationes a patruo suo comite Theodoro coenobio Cisterciensium Ciriciensi factas, assentiente Boleslao duce Cracovias et Sandomiriae, renovant*”, por. tamże.

²⁹ Z. N o g a, *W epoce staropolskiej*, [w:] *U podnóża Górców: wczoraj i dzisiaj wsi podhalańskich Gminy Nowy Targ*, red. B. G ó r z a, F. K i r y k, Nowy Targ 1999, s. 48.

³⁰ Por. B. K u m o r, *Archidiaconat sądecki...*, s. 168 [110].

³¹ Zob. F. S i k o r a, *Długopole*. [w:] *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, cz. I, z. 3, opr. J. L a b e r s c h e k, Z. L e s z c z y Ń s k a - S k r ę t o w a, F. S i k o r a, Wrocław 1985, s. 555-557.

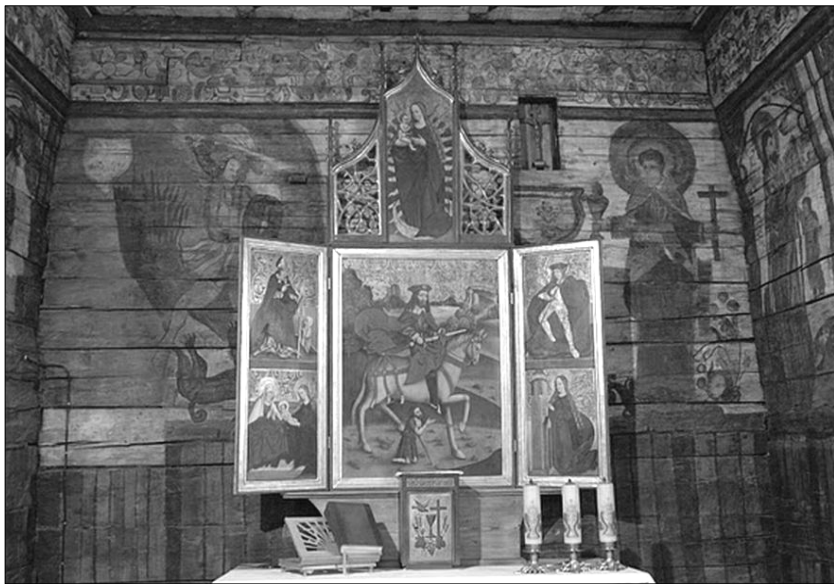
³² MPV II, s. 375.

³³ Wieś otrzymała prawo niemieckie ok. 1335 r., KDMP I, nr 198.

³⁴ *Relikwie. Leksykon. Historia, cuda, kult*, red. J. M a r e c k i, L. R o t t e r, Kraków 2012, s. 140.

ośrodkiem szerzenia jego kultu, co poświadcza fakt posiadania relikwii. W tym relikwii drugiego stopnia, mianowicie płaszcza św. Marcina. Pierwszą wzmiankę o parafii w Grywałdzie odnotowujemy w 1330 r. Podczas lokacji Kamienicy w dokumencie, jako świadek wymieniony został proboszcz Filip z „Grunewald”, co utożsamiane jest z plebanem Grywałdu. Zatem parafia istniała jeszcze przed tym rokiem³⁵. Fundatorem kościoła był król Władysław Łokietek, który zachował dla siebie prawo patronatu. Z wizytacji z l. 1607-1608 dowiadujemy się o tym, że świątynia była drewniana i posiadała charakterystyczny zespół cech architektonicznych, jak chociażby w przypadku kościoła w Dębnie. Była to w ten czas druga świątynia, wzniesiona ok. 1500 r.

W kościele znajdowały się trzy ołtarze. Główny poświęcono patronowi, św. Marciniowi, który siedząc na białym koniu rozdziera kawałek swego płaszcza, by następnie przekazać ów część żebrakowi. To wydarzenie z żywota św. Marcina przyczyniło się do tego, że czczono go po

Fot. 3. Ołtarz główny kościoła św. Marcina bp. i w. w Grywałdzie
(autor: Jadwiga Jurkowska – www.przewodnikbeskidzki.pl)

³⁵ Por. B. K u m o r, *Archidiakoniat sądecki...*, s. 169 [111].

śmierci jako patrona ludzi żebrzących, bezdomnych. Dodatkowo święty ten rozciąga swoją opiekę nad: żołnierzami, podróżnikami, młynarzami, tkaczami. Kolejny z ołtarzy dedykowano Najświętszej Marii Pannie³⁶. Z okresu średniowiecza zachowała się ponadto rzeźba gotycka tronu-jącej Matki Bożej z małym Jezusem, której powstanie wydatowano na ok. 1400 r. Od 4 ćw. XVI w. zaczęły pojawiać się w przekazach informacje, że parafia w Grywałdzie była opuszczona.

Parafia Harkłowa

Wieś Harkłowa swoją nazwę zawdzięcza zasadźcy Hartlemowi, który wspominany został w dokumencie lokacyjnym przed 1335 r.³⁷. Była to jedna z najstarszych na Podhalu osad, która otrzymała prawa niemieckie. Prawdopodobnie wspomniana lokacja odbyła się na surowym korzeniu³⁸. Parafia po raz pierwszy wzmiankowana jest w 1350 r.³⁹. Przepuszczalnie powstała niedługo po lokacji wsi jako fundacja rycerska. Pierwotnie Harkłowa należała do parafii w Dębnie Spiskim. Kiedy usamodzielniała się na północno-zachodnim krańcu wsi wybudowano świątynię, którą dedykowano wezwaniu Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Uroczystość ta obchodzona jest w państwach zachodnioeuropejskich od przełomu VI/VII stulecia. Jak podaje Bolesław Kumor w XIV w. około 66% świątyń polskich nosiło to wezwanie⁴⁰. W wiekach średnich niestety trudno doszukiwać się relikwii związanych z Najświętszą Marią Panną w Polsce. Były one mniej rozpowszechnione od relikwii chrystologicznych. Tylko kilka kościołów dostąpiło tego zaszczytu posiadania głównie przedmiotów związanych z Matką Bożą (fragmenty szat NMP w Strzelnie, pocz. XIII w.; welon – Świdnica, XV w.)⁴¹. Marian Kornecki opisuje w kościele zachowany obraz z gotyckiego tryptyku (w całości się nie zachował), dziś znajdujący się w głównym ołtarzu. Gdzie w centrum uwagi umieszczono, tak jak to w przypadku wielu podhalańskich kościołów, wizerunek Świętej Rodziny. Niemniej

³⁶ M. K o r n e c k i, *Gotyckie kościoły...*, s. 97.

³⁷ KDMP I, nr 198.

³⁸ Z. N o g a, *W epoce staropolskiej ...*, s. 48.

³⁹ Zob. B. K u m o r, *Archidiakonat sądecki...*, s. 170 [112]; MPV II, s. 197, 357.

⁴⁰ B. K u m o r, *Najświętsza Maryja Panna jako patronka kościołów parafialnych w archidiakonacie sądeckim, wojnickim i prepozyturze tarnowskiej (do końca XVI wieku)*, „Nasza Przeszłość”, t. 9, 1959, s. 357-367.

⁴¹ M. S t a r n a w s k a, *Świętych życie po życiu...*, s. 118-119.

jednak kult maryjny miał w istocie duży wpływ na pobożność parafian. Przeto celebrowanie święta Narodzin NMP stawało się chwilą radości, ale przede wszystkim zadumy i nadziei na wyczekiwanie zbawienia, które ostatecznie miało dokonać się wedle zapowiedzi na kartach Pisma Świętego w osobie Jezusa, syna Maryi.

Parafia Klikuszowa

Parafia Klikuszowa⁴² sięga swych początków I poł. XIV w. Najprawdopodobniej powstała przed 1343 r.⁴³ jako fundacja królewska, pozostawała pod królewskim patronatem. Głównym patronem parafialnego kościoła był św. Marcin bp. i w., który również pojawił się nam jako patron parafii w Grywałdzie. Niestety innych informacji dot. samej parafii w Klikuszowej brak. Wiemy dodatkowo, że funkcjonowała samodzielnie do mniej więcej do II poł. XVI w. Następnie wcielono ją do parafii nowotarskiej.

Parafia Kluszkowce

Krótki żywot powyższej parafii nie zezwała nam na dogłębną analizę jej dziejów. Parafia powstała najprawdopodobniej przed 1513 r.⁴⁴. Już w II poł. XVI w. podawano, iż była opuszczona. Kościół parafialny dedykowano św. Janowi Chrzcicielowi, synowi Zachariasza i Elżbiety. Rodzinie kapłańskiej zamieszkującej Ain-Karim na zachód od Jerozolimy. Wedle przekazów św. Jan Chrzciciel miał począć się w cudowny sposób, bowiem jego matce ukazała się Najświętsza Panna Maria. Wtedy stała się brzemienna mimo swego podeszłego wieku⁴⁵. Kiedy dorósł, głosił słowo Boże i chrzcił ludzi w rzece Jordanu. Z jego rąk chrzest święty przyjął Jezus. Pod koniec swego ziemskiego żywota, św. Jan był więziony w twierdzy Macherontu. Nie bał się publicznie głosić swych poglądów chrześcijańskich, ponadto oficjalnie krytykował Heroda Antypasa za życie grzeszne w kazirodztwie⁴⁶. Ostatecznie święty poniósł śmierć męczeńską poprzez ścięcie. Oddawa-

⁴² Lokowana na prawie niemieckim w 1389 r. KDMP IV, nr 999.

⁴³ Zob. B. K u m o r, *Archidiakoniat sądecki...*, s. 172 [114].

⁴⁴ Tamże, s. 173 [115].

⁴⁵ H. F r o s, *Twoje imię...*, s. 243.

⁴⁶ M. D a y, *Wszyscy święci. Ich życie i czasy*, tłum. K. Gołębiowski, Warszawa 2002, s. 108.

nie czi zmarłemu nabrało od początku wymiaru, jak podaje Henryk Fros, ponadlokalnego, a także ponadnarodowego. Na przestrzeni stuleci św. Jan Chrzciciel stał się patronem: zakonników, krawców, kowali.

Parafia Krauszów

Zachowane materiały źródłowe nie wymieniają patrona kościoła parafialnego wsi Krauszów. Jedyne, co możemy potwierdzić to fakt, że po raz pierwszy wieś „Crausow” wspomniana została w przywileju wystawionym dla cystersów szczyrzyckich przez księcia krakowsko-sandomierskiego Bolesława V Wstydliwego w 1255 r.⁴⁷. Jak podaje Józef Rafacz lokacja na prawie niemieckim dokonała się prawdopodobnie przed 1327 r.⁴⁸. Z kolei parafię ufundowali cystersi z konwentu szczyrzyckiego w 1353 r.⁴⁹. Zatem prawo patronatu należało do klasztoru. Jak stwierdza Bolesław Kumor parafia funkcjonowała do 1382 r. Obejmować miała swym zasięgiem również Ludźmierz. Pod koniec XIV stulecia zanika, brak kolejnych wzmianek.

Parafia Krościenko

Parafia powstała w I poł. XIV w. z fundacji królewskiej⁵⁰. Pierwsza wzmianka o kościele parafialnym pojawia się pod r. 1350. Zatem można domniemać, że parafia ukształtowała się tuż po lokacji miasta na prawie niemieckim w 1348 r. Kazimierz Dobrowolski uważa, że samo powstanie Krościenka należy datować na XIII stulecie⁵¹. Prawo patronatu nad parafią przypadło królowi, co poświadczają wizytacje kościelne z późniejszych lat. Kościół parafialny, który prawdopodobnie przed 1446 r. uległ zniszczeniu, nosił tytuł Wszystkich Świętych. Już u schyłku starożytności Kościół rozpoczął odnotowywać spisy świętych z różnych regionów, którzy dotychczas byli czczeni pośród lokalnej społeczności. W I poł. V stulecia powstało pierwsze ogólno-

⁴⁷ KDMP I, nr 42.

⁴⁸ J. R a f a c z, *Dzieje i ustrój Podhala Nowotarskiego za czasów dawnej Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1935, s. 26

⁴⁹ Opat konwentu cystersów w Szczyrzycu, Dionizy „*de fundanda in villa Krauszów ecclesia parrochiali*”; KDKK I, nr 196.

⁵⁰ Por. B. K u m o r, *Archidiakoniat sądecki...*, s. 174 [116].

⁵¹ Por. K. D o b r o w o l s k i, *Najstarsze osadnictwo Podhala*, Lwów 1935, s. 14.

powszechne martyrologium, tzw. Martyrologium Hieronimianum⁵². Kolejni papieże w następnych wiekach utrwalali w liturgii i praktyce kościelnej oddawanie chwały wszystkim świętym. Grzegorz IV pp. ustanowił dzień 1 listopada w liturgii Kościoła powszechnego, dniem Wszystkich Świętych⁵³. Wierni czasów średniowiecznych chcieli w ten sposób z jeszcze większą gorliwością oddać cześć Bogu, Maryi oraz świętym męczennikom, wyznawcom, ascetom, świętym dziewicą. Dzięki czemu rodziło się wśród ludzi poczucie wspólnoty i jedności z tymi, którym dane było dzięki swej świętej postawie, narodzić się do życia wiecznego.

Parafia Ludźmierz

Osada Ludźmierz jest zaliczana do jednej z najstarszych na ziemi podhalańskiej. Pierwotnie w 1234 r. książę Henryk Brodaty (1201-1238 r.) wydał przywilej dla wojewody krakowskiego Teodora z rodu Gryfitów, na mocy którego wojewoda mógł przeprowadzić akcję osadniczą na terenie Podhala⁵⁴. Kolejną cenną informacją dla nas jest wzmianka o tym, że tenże Teodor Gryfita postanowił nadać jako darowiznę wspomniany przywilej cystersom z konwentu jędrzejowskiego, którzy założyli swoją filię w Ludźmierzu⁵⁵. W tym samym roku w dokumencie biskupa krakowskiego Wisława możemy przeczytać, że wojewoda krakowski otrzymał od dostojnika kościelnego diecezji krakowskiej pozwolenie na wybudowanie drewnianego kościoła pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny w miejscu „Ludemmer”⁵⁶. Początkowo zatem była to świątynia klasztorna⁵⁷. Patronat nad parafią objęli cystersi a wcześniej należał on do lokalnego rycerstwa⁵⁸. Okręg parafialny miał również obejmować wieś Szaflary. Z kolei mediewista, prof. Zdzisław Noga stwierdza, że parafia swoim zasięgiem obejmowała w XIII stuleciu całe Podhale. Kolejną ważnym faktem dla nas

⁵² J. S z c z y c h, *Święci nas oczekują. Historia i teologiczna treść uroczystości Wszystkich Świętych*, Kraków 2009, s. 16-17.

⁵³ Tamże, s. 39-42.

⁵⁴ Z. N o g a, *W epoce staropolskiej...*, s. 47-48.

⁵⁵ DLb III, s. 436-437.

⁵⁶ KDMP I, nr 16.

⁵⁷ Charakter taki miała do 1243 r., kiedy to ludźmierskich cystersów przeniesiono do klasztoru w Szczyrzycu.

⁵⁸ Tamże, KDMP I, nr 194.

jest to, iż świątynia parafialna otrzymuje nowe uposażenie w 1333 r., co było efektem nadania niemieckiego prawa miejskiego przez Ludźmierz w tym samym roku⁵⁹. Co ciekawe parafia ta nie została wymieniona ani raz w *Monumenta Poloniae Vaticana*. Aczkolwiek odnajdujemy o niej wzmianki w *Kodeksie Dyplomatycznym Katedry Krakowskiej św. Wacława*⁶⁰. Od 1353 r. wieś została afiliowana do parafii Nowy Targ, następnie do parafii Krauszów. Jan Długosz wspomina, że za jego czasów parafia posiadała na nowo samodzielne oraz pełne prawa parafialne. Ludźmierz w XIII w. stał się lokalnym miejscem na mapie Małopolski, gdzie szczególnie rozwinął się kult Matki Bożej. Wzmacnia tą tezę również samo wezwanie kościoła do Najświętszej Marii Panny. Ponadto do dziś zachowała się figura łaskami słynąca Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus, do której mieszkańcy całego Podhala składali swe modlitwy oraz prośby w różnorodnych intencjach. Kościół w Ludźmierzu stał się w kolejnych latach jednym z ważniejszych punktów religijnych na mapach pielgrzymkowych. Uważa się, że przez stulecia sanktuarium to było i jest jednym z najczęściej nawiedzanych świętych miejsc, tuż po Kalwarii Zebrzydowskiej.

Fot. 4. Figura Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus (źródło: Sanktuarium Maryjne w Ludźmierzu)

⁵⁹ KDMP I, nr 175

⁶⁰ KDKK I, nr 196.

Parafia Łętownia

Parafia ta powstała u schyłku wieków średnich. Mianowicie ufundowana została przez szlachcica Spytka Jordana Melszyńskiego⁶¹. Jej wydzieleniu z parafii pcimskiej sprzeciwiał się tamtejszy proboszcz. Drewniany kościół pod wezwaniem św. Szymona i Judy Tadeusza został erygowany przez biskupa krakowskiego kard. Fryderyka Jagiellończyka 10 listopada 1482 r. Za patronów mieszkańcy Łętowni obrali sobie św. Szymona Apostoła wraz ze św. Judą Tadeuszem. Wspominany św. Szymon jest nam najmniej znanym spośród dwunastu apostołów⁶². Na kartach Nowego Testamentu pojawia się czterokrotnie. Późniejsze legendy powstałe wokół osoby tego świętego wymieniają, że miał on szerzyć Słowo Pańskie na rozległych obszarach Babilonii oraz Persji⁶³. Relikwie świętego znajdują się w watykańskiej Bazylice św. Piotra. W hagiografii święty ten uznawany jest za patrona grabarzy bądź garncarzy. Niewątpliwie z nie do końca wyjaśnionych przyczyn w martyrologium rzymskim wspomniany jest wraz ze św. Judą Tadeuszem każdego roku w dniu 28 października. Prawdopodobnie zaważył tu fakt, iż zginął śmiercią męczeńską towarzysząc św. Szymonowi w Persji. Św. Juda Tadeusz, zwany również Judą Jakubowym, również jest nam słabo znany. Św. Jan Ewangelista w swej Ewangelii wspomina o nim jako tym, który zadał Jezusowi Chrystusowi podczas Ostatniej Wieczerzy pytanie dotyczące zapowiedzi objawienia się Pana po śmierci apostołom, a nie całemu światu (J 14, 22)⁶⁴. Więcej informacji brak.

Parafia Łopuszna

Niepotwierdzone przesłanki, które były przekazywane z pokolenia na pokolenie, chciały usytuować powstanie kościoła parafialnego w Łopusznej na r. 1240. Jednakże nie ma na to żadnego źródłowego dowodu. Sama osada w XIII stuleciu mogła istnieć, aczkolwiek fundację parafii wiąże się raczej z nadaniem praw niemieckich osadzie w 1346 r.⁶⁵.

⁶¹ Por. B. K u m o r, *Archidiakonat sądecki...*, s. 177 [119].

⁶² H. F r o s, *Twoje imię...*, s. 422; J. M a r e c k i, L. R o t t e r, *Jak czytać wizerunki świętych...*, s. 763 n.

⁶³ H. F r o s, dz. cyt.

⁶⁴ Tamże, s. 266.

⁶⁵ Powstanie Łopusznej na II poł. XIII stulecia datuje Kazimierz Dobrowolski. Por. K. D o b r o w o l s k i, *Najstarsze osadnictwo...*, s. 7; B. K u m o r, *Archidiakonat sądecki...*, s. 178 [120].

Parafia stanowiła fundację rycerską, prawo patronatu do 1608 r., wedle zapisów wizytacji, należało do stanu szlacheckiego. Była to świątynia drewniana, która stała na zachodnim krańcu wsi. Istniała w 1400 r., gdyż wówczas poświadczony jest niejaki Jakub, jako „rector ecclesiae in Lopuszno”⁶⁶. Do czasów współczesnych nie zachował się pierwotny kościół. Obecny został wybudowany prawdopodobnie pomiędzy XV a XVI stuleciem. Poświadczać ten fakt ma wzmianka z 1504 r. kiedy to biskup sufragan Jan z diecezji krakowskiej konsekrował wspomnianą świątynię, nadając jej jednocześnie wezwanie: Trójcy Przenajświętszej, św. Antoniego opata, Narodzenia Najświętszej Marii Panny oraz św. Stanisława bp. i m (Wiz. 1608, s. 36). Zatem patronat nad świątynią parafialną rozszerzono o wezwanie do NMP i św. Stanisława. Pierwotnie szczególną cześć składano Trójcy Świętej oraz św. Antoniemu opatowi. Do XVII stulecia znajdowało się w kościelnym ołtarzu głównym retabulum w stylu gotyckim, w którym umieszczona była rzeźba św. Antoniego opata⁶⁷. Niestety nie zachowało się w kolejnych stuleciach. św. Antoni Pustelnik żył w III i IV stuleciu. Napotkał w swym życiu Jezusa, który pouczał, jak należy dążyć do doskonałości. Wówczas młody Antoni postanowił odrzucić wszelkie bogactwo tego świata i udał się do groty na pustyni libijskiej, aby walczyć z pokusami oraz egzystować w ascezie⁶⁸. Tradycja podaje, że zmarł w 356 r. i miał swoim uczniom przepowiedzieć wcześniej swoją śmierć. W tajemnicy przed światem go pochowano, by następnie za panowania cesarza Justyniana Wielkiego odnaleziono jego szczątki, które przeniesiono do Aleksandrii, dalej do Konstantynopola. Od IX w. relikwie św. Antoniego pojawiły się także na terenie południowej Francji. Bardzo duży wkład w rozwój kultu tego świętego miał św. Atanazy, który napisał pierwszy utwór o nim, *Vita Antonii*. Wywarło to wpływ w myśleniu wielu chrześcijan na całym świecie. Zaczęli oni naśladować św. Antoniego w jego ascezie, której celem było zachowanie czystości serca i ducha, prowadzącego ostatecznie do zjednoczenia ze Stwórcą. Jako święty patronował w średniowieczu przede wszystkim ludziom chorym. Wierni przyzywali jego imienia, aby uchronił ich przed różnymi schorzeniami. Ponadto patronował osobom chorym psychicznie.

⁶⁶ M. K o r n e c k i, *Gotyckie kościoły...*, s. 67.

⁶⁷ Tamże, s. 75.

⁶⁸ Por. H. F r o s, *Twoje imię...*, s. 63; M. D a y, *Wszyscy święci...*, s. 31

Wspominano go również w modlitwach, które zawierały prośby o wystrzeżenie od żywiołu ognia. W przypadku Trójcy Przenajświętszej – wezwanie to tyczy się bezpośredniego oddawania czci Bogu w trzech osobach. Wezwania skierowane bądź odnoszące się do Boga były szerzone zwłaszcza wśród wspólnot zakonnych. Warto również dodać, że w kościele parafialnym w Łopusznej zachował się późnośredniowieczny tryptyk przedstawiający scenę Koronacji NMP przez Trójcę Przenajświętszą. Po bokach tryptyku ołtarza głównego autor dzieła nie omieszczał namalować św. Antoniego opata. Ponadto w bocznych kwadratach znajdują się wizerunki: Franciszka z Asyżu, św. Leonarda i Bernardyna ze Sienny. Na zwieńczeniach z kolei usytuowano popiersia świętych dziewic: św. Katarzyny, św. Małgorzaty, św. Agnieszki oraz św. Barbary. Poniżej tryptyku na tzw. predelli (podstawa nastawy ołtarzowej) znajdują się popiersia św. Andrzeja Apostoła, Piotra i Pawła, Jana Ewangelisty, a pośrodku Oblicze Chrystusa. Samo przedstawienie św. Bernardyna ze Sienny, który został kanonizowany w 1450 r., wskazuje nam na mniej więcej czas wykonania tryptyku na poł. XV stulecia. Ponadto należy dodać, że kult wymienionych świętych był w sposób intensywny szerzony przez kaznodzieję Jana Kapistrana, który przebywał w krajach Europy Środkowej w II poł. XV w., głosząc swoje poglądy religijne⁶⁹.

Parafia Maniowy

Wedle badań ks. Bolesława Kumora parafia powstała w XIV w. jako fundacja królewska. Sama wieś miała powstać jeszcze w XIII w. Pierwsza wzmianka o parafii pojawia się w 1354 r.⁷⁰ Niewiele wiadomo o pierwotnym kościele parafialnym. Była to świątynia drewniana, która musiała ulec zniszczeniu, ponieważ w późniejszym czasie za panowania Zygmunta I Starego wzniesiono nową świątynię. Za patrona parafia obrała sobie św. Mikołaja, biskupa Miry, który żył w IV w. Pomimo braku udokumentowanych źródeł o działalności biskupa, jego kult rozwinął się na cały świat chrześcijański. Ośrodkami wyjściowymi były: Mira i Konstantynopol. W IX w. możemy odnotować kilka kościołów rzymskich z tym wezwaniem. Wiek później, kult św. Mikołaja

⁶⁹ M. K o r n e c k i, *Gotyckie kościoły...*, s. 78.

⁷⁰ P o r. B. K u m o r, *Archidiaconat sądecki...*, s. 179 [121].

znany staje się na terytorium Niemiec⁷¹. W 1087 r. wykradziono jego zwłoki z Miry i przewieziono do włoskiej miejscowości Bari⁷². Kradzież relikwii świętego była podyktowana niemożnością nawiedzenia groby zmarłego, gdyż tereny te zajęte były przez Saracenów. Podczas translacji ciała wydobywała się z niego dziwna ciecz, którą nazwano „manną św. Mikołaja” i wydziela się ona także z ciała świętego w czasach obecnych. To niezwykle zjawisko nasiliło pielgrzymki wiernych do miejsca spoczynku świętego. Ponadto po spożyciu wspomnianej manny, dokonywały się liczne cuda. W przypadku ziem polskich warto zaobserwować, że wiele świątyń otrzymywało wezwanie do św. Mikołaja pośród osad bądź miast leżących na traktach handlowych i komunikacyjnych.

Parafia Nowy Targ

Miasto Nowy Targ lokowano najprawdopodobniej przed 1327 r.⁷³. Jest to jedna z tez badaczy dziejów tegoż miasta⁷⁴. Przez lata trwały dysputy czy miastu od początku nadano prawo magdeburskie. Wydaje się, że pierwotnie lokowane było na prawie średzkim⁷⁵. Dopiero w chwili odnowienia aktu lokacyjnego w 1336 r. król Kazimierz Wielki nadał mu prawo magdeburskie⁷⁶. W dokumencie lokacyjnym podano, że Nowy Targ lokowano między Białym i Czarnym Dunajcem na obszarze przy-

⁷¹ H. F r o s, *Twoje imię...*, s. 353.

⁷² Zob. *Relikwie. Leksykon...*, s. 147.

⁷³ O tym, że miasto istniało na pewno w 1327 r. świadczy akt lokacji Krauszowa z tegoż roku, gdzie jako świadek wystąpił „Andrzej wójt Nowego Targu”, a także wraz z nim dwaj mieszczanie nowotarscy, tj. Curtmanus, Teodoryk, por. J. R a j - m a n, *Wokół najdawniejszych dziejów Nowego Targu*, „Rocznik Sądecki”, T. XXI, Nowy Sącz 1993, s. 29; F. K i r y k, *Rozwój urbanizacji Malopolski XIII-XVI w. Województwo krakowskie (powiaty południowe)*, Kraków 1985, s. 158.

⁷⁴ Istnieją przesłanki, że Nowy Targ powstał za czasów panowania Bolesława Wstydliwego. Przesłankę tą można łączyć z dokumentem rozgraniczającym miasto od sąsiadujących wsi z roku 1681. Wzmiankuje on, że przez ostatnie 403 lata Nowy Targ od chwili pierwszej lokacji na prawie niemieckim nie miał sporów granicznych. Por. J. R a j m a n, *Wokół najdawniejszych dziejów Nowego Targu...*, s. 29-30.

⁷⁵ Część badaczy początków Nowego Targu uważa, że miasto pierwotnie lokowano na prawie niemieckim a dokumenty z 1238 r. i 1252 r. dotyczące lokacji na prawie średzkim z inspiracji cystersów ze Szczyrzyca są fałszyfikatami, gdyż nie zachowały się one w kopiarzysku klasztornym ani nigdzie indziej. Por. K. i T. B a r a n o w i e, L. W y r o s t e k, *Z przeszłości Nowego Targu*, Nowy Targ 1948, s. 26

⁷⁶ Zob. KDMP I, nr 221

należnym do Długopola i Starego Cła. Na zasadźcę obrano niejakiego Dytryka, który piastował dotychczas urząd sołtysa Starego Cła i jednocześnie pełnił już funkcję wójta nowotarskiego⁷⁷. W tym czasie miała także powstać parafia nowotarska pod patronatem królewskim. Po raz pierwszy jednak parafia wzmiankowana była pod 1327 r. jako „Novifori”⁷⁸. Warto dodać, że na akcie lokacyjnym Krauszowa z tego samego roku na liście świadków figuruje oprócz wójta i mieszczan nowotarskich również pleban o imieniu Gerard. W tym samym roku pojawia się kolejna adnotacja o parafii nowotarskiej w dokumencie Dionizego, opata cysterskiego. Dodatkowo wyjawia nam się imię ówczesnego proboszcza, Ryszarda. Być może był on następcą Gerarda. Na pewno w 1336 r. świątynia kościelna była murowana. Początkowo zasięg parafii ograniczał się wyłącznie do miasta, dopiero początkiem XVI w. nasiłił się proces afiliacji sąsiadujących parafii do parafii nowotarskiej. Patronką kościoła parafialnego została św. Katarzyna P. M⁷⁹. Święta pochodziła z królewskiej rodziny, władającej na Cyprze. W dzieciństwie otrzymała gruntowne wykształcenie. Była gorliwą wyznawczynią Chrystusa, z którym wzięła symboliczne zaślubiny. Wiodła początkowo swój spokojny żywot w Aleksandrii. Jednakże cesarz Maksencjusz przybywszy do miasta nakazał wszystkim jego mieszkańcom oddać hołd rzymskim bogom. Św. Katarzyna sprzeciwiła się, nie pomogły prośby i groźby cesarza. Na skutek czego poniosła męczeńską śmierć. Pierwotnie jej kult rozwinął się na Wschodzie. Zaś od VIII stulecia kult tej świętej dotarł na Zachód. Relikwie męczennicy sprowadzono do Francji⁸⁰. W Polsce kult tej świętej możemy zarejestrować po raz pierwszy w XIII w. Wtedy to pojawiają się pierwsze wezwania kościołów odnoszące się do tej świętej⁸¹. Najwięcej odnotowano ich w dzielnicy śląskiej, chociaż kult miał zasięg ogólnopolski. Święta ta zaliczana jest do grona tzw. czternastu świętych wspomoczyeli⁸².

⁷⁷F. K i r y k, *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII-XVI w.*, s. 159.

⁷⁸KDMP I, nr 175

⁷⁹Por. B. K u m o r, *Archidiakoniat sądecki...*, s. 181 [123].

⁸⁰P. P i e ń k o w s k a - W i e d e r k e h r, *Kult św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Polsce do końca średniowiecza w świetle wezwań kościołów i kaplic publicznych*, [w:] *Kult świętych i ideał świętości w średniowieczu*, red. R. M i c h a ł o w s k i, Warszawa 2011, s. 163.

⁸¹Tamże, s. 164.

⁸²H. F r o s, *Twoje imię...*, s. 280.

Stąd w trudnych chwilach w szczególności zwracano się do tej świętej. Na Podhalu jej kult w wiekach średnich zakorzenił się w sposób szczególny. Po pierwsze św. Katarzyna P.M. stała się patronką fary parafialnej w Nowym Targu, jak i oficjalną patronką miasta. Poświadcza ten fakt umieszczenie świętej w herbie miasta oraz ustanowienie odpustu i dorocznego jarmarku na dzień wspomnienia liturgicznego świętej, czyli 25 listopada⁸³. Jej wizerunki zachowały się także na starych, gotyckich ołtarzach parafialnych dekanatu nowotarskiego, co świadczy o popularności świętej wśród mieszkańców. W tradycji Kościoła powszechnego, święta Katarzyna Aleksandryjska jest utożsamiana z patronką ludzi uczonych (filozofów, nauczycieli, bibliotekarzy), jak i ludzi związanych z zawodami: piekarzy, garncarzy, młynarzy, szwaczek. Warto napomnieć, że w 1487 r. król Kazimierz Jagiellończyk nadał miastu cotygodniowe targi, a także zwiększył liczbę odbywających się jarmarków do dwóch na dzień św. Katarzyny Aleksandryjskiej oraz na dzień św. Jakuba Apostoła⁸⁴. Zapewne wynikało to z faktu, iż Nowy Targ odgrywał ważną rolę w średniowieczu w handlu i dobrze rozwijał się gospodarczo.

Kościół św. Katarzyny P. M. w Nowym Targu poświadczają również późniejsze źródła z XVI stulecia, głównie wizytacje. Co ciekawe wizytacja z 1596 r. wymienia funkcjonowanie trzech świątyń o następujących patroniniach: św. Katarzyny Aleksandryjskiej, św. Jerzego oraz św. Leonarda⁸⁵.

Kolejnym nowotarskim kościołem wartym odnotowania jest kościół św. Anny, który w dobie średniowiecza miał znajdować się „extra muros” miasta. Był to kościół filialny, którego powstanie ciężko jest określić do dziś. Jedną z ludowych legend próbuje dać początek świątyni już w XIII w., co jest raczej mało prawdopodobne. Owszem zachowała się inskrypcja z r. 1219, jednakże jest to napis późniejszy. Wedle wspomianej legendy kościół mieli ufundować zbójcy, którzy w ołtarzu nowo powstałej świątyni mieli umieścić skradziony na Węgrzech obraz św. Anny⁸⁶. Są to tylko opowieści, których potwierdzenia trudno szukać

⁸³ Jarmark ustanowił król Kazimierz Wielki w 1336 r.

⁸⁴ F. K i r y k , *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII-XVI w.*, s. 161

⁸⁵ Kościół św. Jerzego najprawdopodobniej możemy utożsamiać z kaplicą pod wezwaniem tego świętego, która istniała w polu za miastem w sąsiedztwie ról ziemi przynależnych do plebana parafii św. Katarzyny P. M.

⁸⁶ Zob. M. K o r n e c k i , *Gotyckie kościoły...*, s. 113.

w źródłach. Badacze dziejów organizacji parafialnej na ziemiach polskich bardziej skłonni są datować powstanie parafii na XV stulecie. Pierwsza wzmianki pochodzą z XVII w. Kościół parafialny był drewniany a w jego ołtarzu miał znajdować się obraz rodziny NMP. W górnej części ołtarza znajduje się do dziś gotycki obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus, datowanym na II poł. XV w. W wiekach średnich kościół poza miastem obsługiwali księża z kościoła św. Katarzyny. Więcej wzmianek dotyczących się interesującego nas okresu brak.

Parafia Ostrowsko

Wieś Ostrowsko po raz pierwszy wspomniana jest w 1254 r. w jednym z dokumentów odnawiających darowiznę dla cystersów szczyrzyckich⁸⁷. Wiek później wieś została lokowana na prawie niemieckim. Przepuszczalnie na II poł. XIV w. należy także datować powstanie parafii jako fundacji rycerskiej⁸⁸. Kościół parafialny dedykowano wówczas św. Małgorzacie P. M., męczennicy antiocheńskiej. Święta przyjęła wiarę chrześcijańską dzięki swej opiekunce, gdyż ojciec był pogańskim kapłanem. Młoda Małgorzata ze względu na swą wiarę, nie chciała wyjść za mąż za pogańskiego namiestnika rzymskiego. Została wtrącona do więzienia, tam w postaci smoka nawiedził ją diabeł, którego pokonała. Niestety cena wierności nauce Chrystusa kosztowała ją życie. Kult jej rozpowszechnił się stosunkowo szybko. Na ziemi małopolskiej apogeum oddawania czci św. Małgorzacie przypada na XV w. Jednakże kult tej świętej znany był w tym regionie wcześniej, bo przed 1292 r., co uwidacznia nam się dzięki zachowanym pieczęciom wsi Kamienicy, na której lokowano następnie Nowy Sącz. To właśnie na pieczęciach widnieje święta, która siedzi na smoku. Zatem kult świętej mógł „promieniować” na Podhale z siedziby archidiaconatu sądeckiego – Nowego Sącza, gdzie od 1448 r. istniała kolegiata pod wezwaniem św. Małgorzaty.

Parafia Sromowce Niżne i Sromowce Wyżne

Sromowce Niżne jako osada funkcjonowały być może już u progu XIII stulecia. Pierwotnie osada nosiła nazwę „Przekop”. W okolicach

⁸⁷ KDMP I, nr 40.

⁸⁸ B. K u m o r, *Archidiaconat sądecki...*, s. 184 [126].

1323 r. wieś otrzymała jako nadanie prawa niemieckie⁸⁹. Sołtysem wówczas został niejaki Sram, od którego pochodzi dzisiejsza nazwa wsi⁹⁰. Parafia powstała pod koniec XIII stulecia z fundacji księżnej Kingi a zarazem kseni klarysek starosądeckich⁹¹. Pierwszą wzmiankę o parafii posiadamy pod rokiem, w którym wieś lokowano na prawie niemieckim. Kościół parafialny wybudowany został z drewna, nadano mu wezwanie do wspomnianej już w niniejszym artykule, św. Katarzyny P. M. W II poł. XVI w. parafia została wcielona do Sromowców Wyżnych. Z kolei w tej wsi funkcjonowała dzięki fundacji królewskiej parafia od I poł. XIV w., w której wierni za opiekuna obrali św. Stanisława bp. i m., jednego z czterech patronów państwa polskiego, którego kult szerzył się intensywnie począwszy od męczeńskiej śmierci w 1079 r. Św. Stanisław w dobie rozbitcia dzielnicowego stał się symbolem jedności Polaków. Został kanonizowany w 1253 r. Po raz pierwszy parafia odnotowana została w 1350 r. Kościół drewniany miał zostać w XVI stuleciu porwany przez wezbrane wody Dunajca.

Parafia Stare Cło

Osada Stare Cło istniała przed 1234 r.⁹². Znajdowała się w niej komora celna, w której pobierano opłaty od kupców wędrujących przez tzw. trakt orawski. Lokacja na prawie niemieckim nastąpiła w 1328 r. na gruntach na prawym brzegu Białego Dunajca⁹³. Zasadźcami Stare-

⁸⁹ KDMP II, nr 584.

⁹⁰ K. Dobrowolski, *Najstarsze osadnictwo...*, s. 13.

⁹¹ Zob. B. Kumor, *Archidiakoniat sądecki...*, s. 189 [131].

⁹² Jak podaje dokument przywileju Henryka Brodatego wydanego dla wojewody krakowskiego Teodora z rodu Gryfitów w 1234 r. uzyskał on prawo do przeprowadzenia akcji osadniczej na terenie Podhala, mógł sprowadzić osadników niemieckich i zwolnić ich z ciężarów z ziem leżących: nad Białym i Czarnym Dunajcem, Ostrowskiem, Rogoźnicą oraz Lepetnicą. Skoro te nazwy wówczas znano, można mniemać, że istniały w tym regionie jakieś starsze elementy osadnictwa, prawdopodobnie rodzimego, co zauważył historyk Kazimierz Baran. Jedną z takich rodzimych osad na prawie polskim najprawdopodobniej jest wspomniane Stare Cło. Więcej na ten temat wspomina w swym artykule sympatyk i badacz historii lokalnej nowotarszczyzny, Robert Kowalski, por. <http://www.podhaleregion.pl/spoleczenstwo/historia/4971-stare-clo-i-tytu%C5%82o-i-tytu%C5%9Bwi%C4%99ty-leonard-tajemnicze-pocz%C4%85tki-nowego-targu> [stan na 13.04.2016].

⁹³ KDMP III, nr 655; Stare Cło było starą osadą targową na szlaku prowadzącym z Krakowa do Węgier. Por. F. Kiryk, *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII-XVI w.*, s. 157 n.

go Cła być może byli osadnicy niemieccy. W źródłach XIV wiecznych pojawia się w roli sołtysa niejaki Gunter. Z tą hipotezą wpływów niemieckich można również wiązać patrocinium kościoła parafialnego – św. Leonarda opata⁹⁴. Święty ten był czczony przez społeczności krajów zachodnioeuropejskich, w szczególności w Niemczech. Nie można wykluczyć, iż to właśnie z tych regionów zaadaptował się kult tego świętego na ziemi podhalańskiej. Z drugiej strony trudno pominąć fakt, że w „sercu” diecezji krakowskiej, Krakowie, kult św. Leonarda znany był już w XII stuleciu, co poświadcza zachowana krypta romańska będąca pozostałościami po pierwotnej katedrze wawelskiej p.w. św. Wacława, wzniesionej za czasów Władysława Hermana⁹⁵. Hipotetycznie centralny ośrodek diecezji krakowskiej musiał oddziaływać także na rozwój kult świętych w swych granicach administracyjnych. Nasuwa się jeszcze jedna hipoteza. Mianowicie kult św. Leonarda na ziemiach polskich mieli szerzyć cystersi. Niewątpliwie tak również było w innych krajach na co wskazuje ikonografia, która przedstawia nie raz wspomnianego świętego w habicie cysterskim. Wiemy, że cystersi prowadzili w XIII stuleciu akcję osadniczą na Podhalu. I to właśnie oni ufundowali parafię Stare Cło w II poł. XIII w⁹⁶. Co jeszcze bardziej przemawia za argumentem, iż kult św. Leonarda napłynął za ich przyczynkiem na ziemię nowotarską. Pierwsza wzmianka o kościele parafialnym pojawia się stosunkowo późno, mianowicie pod 1327 r.⁹⁷. W prezbiterium świątyni ołtarz główny dedykowany był czterem świętym: św. Leonardowi, św. Walentemu, św. Stanisławowi oraz św. Barbarze. Prof. Jerzy Rajman wysuwa przypuszczenie, iż w wiekach średnich kościół mógł posiadać innego patrona⁹⁸.

⁹⁴ Św. Leonard wedle XI wiecznych legend miał wywodzić się z dynastii frankońskiej i zarazem wychowywać się pod okiem św. Remigiusza z Reims. Następnie postanowił wieść życie w osamotnieniu jako pustelnik. U kresu życia być może założył klasztor w Nobiliacum we Francji. Pod koniec XI w. szerzył się jego kult po całej Europie za sprawą cudów, które dokonywał po śmierci. Szybko wówczas stał się patronem więźniów. Por. H. F r o s, *Twoje imię...*, s. 304.

⁹⁵ J. W y r o z u m s k i, *Wielka Historia Polski. Dzieje Polski Piastowskiej (VIII – 1370)*, t. 2, Kraków 1999, s. 124.

⁹⁶ Por. B. K u m o r, *Archidiaconat sądecki...*, s. 190 [132].

⁹⁷ W dokumencie opata cysterskiego Dionizego z 1327 r. poświadczony zostaje proboszcz Starego Cła, który odgrywał wówczas rolę świadka potwierdzającego nadanie praw lokacyjnych wsi Długopole; KDMP I, nr 221.

⁹⁸ J. R a j m a n, *Wokół najdawniejszych dziejów Nowego Targu...*, s. 32

Kolejna wzmianka z 1346 r. informuje nas, że Stare Cło wraz z parafią zostają inkorporowane w granice nowo powstałego miasta Nowego Targu oraz nowej parafii.

Parafia Szaflary

Wedle badań Józefa Rafacza wieś Szaflary była najprawdopodobniej grodem warownym na Podhalu, który posiadał strażnicę. Jednocześnie Szaflary miały być najstarszym ośrodkiem administracyjnym⁹⁹. Istnienie strażnicy potwierdza dokument wydany przez księcia Bolesława Wstydlivego z 1252 r. Pisząc o parafii nie ma wątpliwości, że powstała ona jako fundacja cystersów konwentu szczyrzyckiego w I poł. XIV w.¹⁰⁰. Pierwsza wzmianka o niej pojawia się pod 1350 r. Szaflary otrzymały prawo niemieckie przed 1336 r., co jednoznacznie związane było przedsięwzięciem budowy kościoła parafialnego w niedługim odstępie od nadania praw. Patronat sprawowali początkowo zakonnicy cysterscy, a od 1380 r. na skutek rewindykacji ziem prawo patronatu przeszło na króla. Drewnianą świątynię parafialną poświęcono św. Andrzejowi Apostołowi, uczniowi chrystusowemu i zarazem męczennikowi. Opiekunowi rybaków, rycerzy oraz podróżników. Jego kult na ziemiach polskich znany był już w XI stuleciu, kiedy to pojawił się pierwszy kościół dedykowany mu, mianowicie romańska świątynia w Krakowie, fundacji komesa Sieciecha.

Parafia Szczawnica

Parafia szczawnicka to kolejna z grupy parafii, które pierwotnie w źródłach pojawiają się pod 1350 r. Zatem najprawdopodobniej powstała w I poł. XIV w. Żywot kościoła parafialnego, którego utytułowano patronatem św. Wojciecha bp i m., nie był zbyt długi. Bowiem już w 1577 r. pojawiła się wzmianka o tym, że świątynia była opuszczona. A zaledwie po kilku latach drewniana świątynia rozpadła się z zaniedbania oraz starości¹⁰¹. Pierwotnie prawo patronatu należało do króla, który ufundował kościół. Przez krótki okres parafię przyłączono

⁹⁹ J. R a f a c z, *Dzieje i ustrój Podhala...*, s. 6.

¹⁰⁰ DLb III, s. 437-438.

¹⁰¹ B. K u m o r, *Archidiakoniat sądecki...*, s. 192 [134].

do Krościenka¹⁰². Jak wcześniej zostało wspomniane opiekunem parafian szczawnickich został św. Wojciech, biskup praski, którego ciało po męczeńskiej śmierci do gnieźnieńskiej katedry sprowadził książę Bolesław Chrobry. Kult biskupa rozwinął się bardzo szybko. W średniowieczu św. Wojciech czczony był jako jeden z najpopularniejszych świętych, wkrótce uzyskując rangę patrona państwa polskiego.

Parafia Tylmanowa

Tylmanowa należy do osad, które zostały lokowane na tzw. surowym korzeniu. Dokument lokacyjny wydała w 1336 r. opatka klarysek starsądeckich, Salomea¹⁰³. Akcję osadniczą przekazała na ręce niejakiemu zasadzcy Piotra i jego syna Tylmana¹⁰⁴. Klaryski ze Starego Sącza jednocześnie ufundowały i uposażyły parafię, którą po raz pierwszy materiały źródłowe wymieniają w 1350 r. Musiała powstać prawdopodobnie między 1336-1350 r. Jak podaje Jan Długosz, piętnastowieczny kronikarz, za jego czasów parafia obejmowała także wieś Ochotnicę. Długosz wspomina, że kościół parafialny był drewniany oraz konsekrowany przez duchowieństwo. Wezwanie główne świątyni dedykowano biskupowi Myry, św. Mikołajowi, o którym już wspominaliśmy (patrz parafia Maniowy, s. 16).

Parafia Waksmund

Wieś o niemiecko brzmiącej nazwie istniała przed 1338 r., ponieważ w dokumentach źródłowych z tego okresu zachowała się wzmianka o sołtysie Mikołaju z „Wachsmundu”. Interesującą hipotezę wysuwa jeden z wybitniejszych znawców historii regionalnej Sądecczyzny oraz Podhala, prof. Feliks Kiryk, który uważa, iż wieś Waksmund miała swój początek w istniejącej przed 1254 r. osadzie Wilczepole. Owa hipoteza wydaje się być przekonująca. Jak podaje Jan Długosz wieś do poł. XIV stulecia należała do konwentu cystersów ze Strzyżycza¹⁰⁵. W owym czasie otrzymała ona również prawo niemieckie¹⁰⁶.

¹⁰² Decyzję tą podjął biskup krakowski Piotr Tomicki w 1529 r., gdyż parafia w Szczawnicy posiadała zbyt małe uposażenie, aby się utrzymać samodzielnie.

¹⁰³ KDMP III, nr 648.

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ DLb III, s. 444.

¹⁰⁶ KDMP III, nr 655.

Wówczas także musiał zostać wzniesiony kościół parafialny, najpóźniej przed 1350 r., gdyż z tego roku pochodzi pierwsza wzmianka¹⁰⁷. Bolesław Kumor dodaje, że fundacji świątyni parafialnej dokonał król i jednocześnie zachował on dla siebie prawo patronatu. W parafii waksmundzkiej złożono szczególny hołd Maryi, pragnąc rozwijać jej kult wśród mieszkańców. Kościołowi nadano tytuł Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny¹⁰⁸. Święto to w tradycji Kościoła obchodzone jest co roku 15 sierpnia, chociaż początki jego celebrowania trudno ustalić. W V w. znane było na terenie Jerozolimy. Na przestrzeni stuleci stało się ono jednym z najważniejszych świąt maryjnych. Dzień ten od średniowiecza świętowano jako dies natales Maryi, gdyż została ona wzięta do nieba. W Europie święto Wniebowzięcia NMP odnotowano po raz pierwszy w VII w. w Rzymie. Następnie cesarz Karol Wielki ustanowił je najważniejszym świętem maryjnym¹⁰⁹. Na ziemiach polskich święto to zakorzeniło się szczególnie w zwyczajach ludowych. Obchodzono je jako Święto Matki Bożej Zielnej i stanowiło wyraz wdzięczności dla Matki Bożej za udane plony rolnicze. Patrocinium to pośród wezwań polskich kościołów upowszechniło się między XIV a XV stuleciem.

Podsumowanie

Ten krótki wywód o kulcie świętych na ziemi nowotarskiej w wiekach średnich pokazuje nam nie tylko zasięg oddziaływania kultów poszczególnych świętych, do których w szczególności możemy zaliczyć św. Katarzyny P. M., św. Mikołaja bp. i w., św. Marcina bp i w., ale również zarysowuje nam pewne ramy czasowe organizacji sieci parafialnej na Podhalu, przejawy pobożności ludowej, wyrażające się poprzez: celebrowanie świąt maryjnych, fundację kościołów oraz altarii, ruch pielgrzymkowy. Zebrane wiadomości nie wyczerpują oczywiście w sposób całkowity tematu, chociażby ze względu na mały zasób zachowanych źródeł. Jednakże posiadane informacje pozwalają nam przybliżyć w zarysie dzieje parafii oraz kult świętych najbardziej czczonych w nowotarskiej wspólnoty wiernych.

¹⁰⁷ MPV II, s. 175.

¹⁰⁸ Zob. B. K u m o r, *Archidiakonat sądecki...*, s. 194 [136].

¹⁰⁹ H. F r o s, *Twoje imię...*, s. 339.

Bibliografia

Materiały źródłowe

- Długosz J., *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, T. I-III, Kraków 1883-1884.
Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława, T. I, II, Kraków 1882.
Kodeks dyplomatyczny Małopolski, T. I-IV, Kraków 1876-1905.
Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej, cz. II: 1416-1450, Lublin 1973.

Opracowania

- Baranowie K. i T., Wyrostek, *Z przeszłości Nowego Targu*, Nowy Targ 1948.
Day M., *Wszyscy święci. Ich życie i czasy*, tłum. K. Gołębiowski, Warszawa 2002.
Dobrowolski K., *Najstarsze osadnictwo Podhala*, Lwów 1935.
Dzieje miasta Nowego Targu, red. M. Adamczyk, Nowy Targ 1991.
Fros H., *Twoje imię: przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 1976.
Kiryk F., *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII-XVI w. Województwo krakowskie (powiaty południowe)*, Kraków 1985.
Kornecki M., *Gotyckie kościoły drewniane na Podhalu*, Kraków 1987.
Kult świętych i ideał świętości w średniowieczu, red. R. Michałowski, Warszawa 2011.
Kumor B., *Archidiakonat sądecki. Opracowanie materiałów źródłowych do Atlasu Historycznego Kościoła w Polsce*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne w Polsce”, T. VIII/IX, 1964.
Kumor B., *Najświętsza Maryja Panna jako patronka kościołów parafialnych w archidiakonacie sądeckim, wojnickim i prepozyturze tarnowskiej (do końca XVI wieku)*, „Nasza Przeszłość”, T. 9, 1959.
Marecki J., Rotter L., *Jak czytać wizerunki świętych. Leksykon atrybutów i symboli hagiograficznych*, Kraków 2013.
Marecki J., Rotter L., *Relikwie. Leksykon. Historia, cuda, kult*, Kraków 2012.
Rafacz J., *Dzieje i ustrój Podhala Nowotarskiego za czasów dawnej Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1935.
Rajman J., *Przyczynki do zagadnienia duchowości zakonu św. Norberta w Polsce*, „Nasza Przeszłość”, T. 97, 2002.
Rajman J., *Średniowieczne patrocinia krakowskie*, Kraków 2002.
Rajman J., *Wokół najdawniejszych dziejów Nowego Targu*, „Rocznik Sądecki”, T. XXI, 1993.
Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu, cz. I, z. 3, oprac. J. Laberschek, Z. Leszczyńska-Skrętowa, F. Sikora, Wrocław 1985.
Starnawska M., *Świętych życie po życiu. Relikwie w kulturze religijnej na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 2008.

Szczych J., *Święci nas oczekują. Historia i teologiczna treść uroczystości Wszystkich Świętych*, Kraków 2009.

U podnóża Górców” wczoraj i dziś wsi podhalańskich Gminy Nowy Targ, red. B. Górza, F. Kiryk, Nowy Targ 1999.

Vuchez A., *Duchowość średniowiecza*, przekł. A. Zaremska, Gdańsk 1996.

Wyrozumski J., *Wielka Historia Polski. Dzieje Polski Piastowskiej (VIII – 1370)*, T. 2, Kraków 1999.

Artykuł internetowy

Kowalski R., *Stare Clo i św. Leonard. Tajemnicze początki Nowego Targu*, [w:] <http://www.podhaleregion.pl/spoleczenstwo/historia/4971-stare-c%C5%82o-i%C5%9Bwi%C4%99ty-leonard-tajemnicze-pocz%C4%85tki-nowego-targu>

EWELINA KAZIENKO

IN THE SPHERE OF SAINT PATRONS OF NOWY TARG IN MIDDLE AGES

Abstract

The development of a network of parishes in the region of Nowy Targ, as well as the dissemination of the cult of saints bloomed in the 14th century. However, on the basis of the remaining sources, we can observe the first foundations of both settlement and first parishes already in the 13th century. This was connected with the activity of the Cistercian Friars, who in 1234 received a privilege of administering the region from the voivode of Cracow Teodor Gryfita. Some of the parish foundations were created at the initiative of Polish kings, who supported the development of church organisations in the Podhale region. When writing about saint worship one cannot ignore the important role of the intercession of Catherine of Alexandria, until these days the saint patron of Nowy Targ and its parish church. The inhabitants of the Podhale region entrusted their everyday concerns and pleas also to saint Adalbert and saint Stanislaus, the patrons of Poland, bishop martyrs and other saints who died for their faith in Jesus Christ. An important element of people's faith was the worship of the Virgin Mary. Marian festivities rooted in local tradition were celebrated in churches. Marian sanctuary in Ludźmierz was visited by numerous pilgrims both from surrounding villages and farther regions.

Translated by Hanna Rybkowska

